

ОДЕСИТ ЮРІЙ ЛИПА – ІДЕОЛОГ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ

Тривалий час між дослідниками біографії Юрія Липи точилася дискусія стосовно місця його народження. Зрештою, одеська історикиня Світлана Кучеренко на підставі архівних документів встановила, що Юрій (Георгій) Липа народився в селі Старі Санжари на Полтавщині в родині священника Андрія Андрійовича Геращенко та Єлизавети Іванівни (в дівочтві – Булдовської). Влітку 1909 року, після смерті рідної матері, хлопчика всиновив хрещений батько – лікар Іван Львович Липа. Після цього йому змінили прізвище, ім'я та по батькові.

Понад століття зберігалася родинна таємниця про те, що Георгій Геращенко (Юрій Липа) насправді був рідним сином Івана Львовича від Єлизавети Іванівни Геращенко, але народженим у сім'ї Андрія Андрійовича Геращенко.

Побіжно нагадаю, Іван Липа – один із засновників політичної організації «Братство тарасівців», що мало на меті визволення українського народу з-під московського ярма. У 1917 році – український комісар Одеси від Центральної Ради, в 1919-у – міністр віросповідань Української Народної Республіки. Із серпня 1920-го входив до складу комісії з підготовки Конституції УНР, деякий час обіймав посаду міністра охорони здоров'я в уряді УНР в екзилі. Помер 13 листопада 1923-го. Похований у містечку Винники під Львовом.

На початку 1910 року Юрія привезли до Одеси, де він зростав в інтелектуальному середовищі української еліти. Частиною гостями родини Лип були Михайло Коцюбинський, Осип Маковей, Борис Грінченко, Володимир Самійленко, Олександр Олесь, Микола Вороний та інші. Нерідко – з власними дітьми. Середню освіту хлопець здобув в Одеській 4-й чоловічій гімназії, після закінчення якої в 1917-у вступив на юридичний факультет місцевого університету.

У цей час юнак робить перші кроки на літературній ниві – пише брошури «Союз визволення України», «Королівство Київське за проектом Бісмарка», «Носіть свої відзнаки», «Гетьман Іван Мазепа», які побачили світ у заснованому батьком видавництві «Народний стяг».

Під впливом батька Юрій сформувався як палкий патріот України. Уже наприкінці 1917-го він вступив до Гайдамацької дивізії, брав участь у боях з більшовиками на вулицях Одеси. Був членом одеської патріотичної організації «Січ». Пізніше приєднався до куреня Морської піхоти УНР, разом з яким воював за українську незалежність аж до вимушеного відступу за Збруч та інтернування в Польщі.

Міжвоєнний період біографії Юрія Липи тісно пов'язаний із життям української політичної еміграції в Польщі. Тоді він активно співпрацював з поетом Євгеном Маланюком, професором Іваном Шовгенівим – батьком Олени Теліги. Спочатку прагнув реалізувати себе як поет, прозаїк і критик. Опублікував збірку віршів «Світлість», «Суворість», «Вірую», три томи новел і роман «Козаки в Московії». Загалом з-під його пера вийшли понад дві сотні різноманітних творів.

Але головною працею всього життя Юрія Липи стала філософсько-політологічна трилогія – «Призначення України» (1938), «Чорноморська доктрина» (1940) і «Розподіл Росії» (1941). У цих працях він виступив як теоретик сучасної української геополітики, сформулювавши геополітичну доктрину про необхідність створення Антирадянського

блоку причорноморських країн – України, Туреччини, Грузії, Болгарії, Румунії, Дону й Кубані. Лідером такого об'єднання, на думку автора, мала стати саме Україна, зважаючи на велику площу її території, чисельність і працєвитість населення.

1937 року Юрій Липа одружився з молоденькою галичанкою (уродженкою села Рахиня на Івано-Франківщині) художницею Галиною Захаріясевиц. Невдовзі у них народилися доньки Іванна і Марта.

З початком німецько-польської, а фактично – Другої світової війни Юрія Липу мобілізували як лікаря, однак він скоро повернувся до Варшави, де став фундатором Українського Громадського Комітету – організації, яка опікувалася українськими біженцями зі східних районів.

У 1940-у, в час воєнного лихоліття, Юрій Липа разом із Левом Биковським та Іваном Шовгенівим створили у Варшаві Український Чорноморський інститут – науково-дослідну установу з ви-вчення політичних та економічних проблем, що постануть перед Україною після здобуття незалежності. Впродовж 1940 – 1942 років вони видали 40 актуальних праць.

Постать Юрія Липи була настільки значущою, що в 1943-у на нього звернули увагу у вищому державному проводі фашистської Німеччини. За наказом Гітлера його привезли до Берліна, бо, на думку німецьких правителів, він був найбільшим українським ідеологом-державником, і запропонували очолити маріонетковий уряд України. Однак Юрій з гідністю відкинув цю ганебну пропозицію. І, на диво, залишився живим.

Але небезпека виникла з того боку, звідки її найменше чекали. З огляду на українську патріотичну позицію й активну публіцистичну діяльність у травні 1943-го командування Армії Крайової надіслало Юрієві Липі ультиматум: негайно залишити територію Польщі. Тож улітку того року патріот-інтелектуал покинув Варшаву і вивіз родину до Яворова (Львівщина), де активно долучився до українського руху опору. Тут почав працювати лікарем, організував підпільні курси з підготовки медичних кадрів для УПА, писав тексти листівок і відозв до населення та німецьких солдатів.

Від липня 1944-го Юрій Липа – курінний лікар у повстанському шпиталі в селі Іваники на Яворівщині, а також лікар куреня УПА «Переяслави» (Яворівщина). Ймовірно, незадовго до загибелі призначений крайовим лікарем

Юрій Липа у молоді роки.

УПА-Захід. Коли радянсько-німецький фронт наблизився майже впритул, категорично відмовився евакуюватися і залишився разом з родиною в Іваниках.

19 серпня 1944 року, якраз на Спаса, до будинку, де мешкав Юрій Липа, під'їхала бричка з двома офіцерами НКВС та двома бійцями. Він був у саду з дружиною й донечками. Лікареві сказали: «Собирайтесь, вы нам нужны» і звелили взяти із собою медичні інструменти. Дружина Галина запитала, куди забирають чоловіка. У відповідь її запевнили, що невдовзі він повернеться. Один з енкаведистів навіть гарантував: «Даю вам честное слово советского офицера, что через час-два ваш муж будет дома».

Однак Юрій не повернувся... Удосвіта 21 серпня після тривалих пошуків дружина знайшла тіло чоловіка, по-звірячому замордованого, недбало присипане будівельним сміттям, у Шутувій. Поховали закатованого у селі Бунів Яворівського району. Місцевий священник, злякавшись, відмовився провести покійного в останню путь, але люди силою змусили його відправити службу в храмі. Труну несли дівчата – в селі залишилися тільки жінки і старі чоловіки. Місцеві самі відслужили службу Божу на могилі.

Через рік, 10 жовтня 1945-го, наказом Головного військового штабу Української повстанської армії Юрієві Липі було посмертно присвоєно звання полковника УПА.

Патріотичні одесити завжди шанували Юрія Липу, як і його батька Івана Липу, попри перешкоди, які довгий час чинили місцеві чиновники. На їхню честь на фасаді будинку №52 по вулиці Пастера було відкрито меморіальну дошку, а на Близьких Млинах, де мешкала родина, названо вулицю. Але зусиллями тодішнього міського голови Олексія Костусева її перейменували. Лише після Революції Гідності на мапі Одеси знову з'явилася вулиця Івана та Юрія Лип (колишня Гайдара). Ці імена носить й одна з бібліотек міста.

На честь Юрія Липи названі вулиці в багатьох містах і селах України, зокрема у Києві, Львові, Кропивницькому, Сумах. Його ім'я носять бібліотеки у Хмельницькому та Яворові. Від 2000 року проводяться Липівські читання, які організовує Благодійний фонд імені Івана та Юрія Лип.

Василь ВЕЛЬМОЖКО,
член Національної спілки
красназців України

Пам'ятний хрест у селі Шутова Яворівського району Львівської області неподалік місця загибелі Юрія Липи

Меморіальний комплекс Юрія Липи в селі Іваники Яворівського району Львівської області